

hakikat adamı
MEHMET ÂKİF'E
ARMAĞAN

2011 MEHMET ÂKİF YILI VE VEFATININ 75. YIL DÖNÜMÜ ONURUNA

Editör:
Prof. Dr. Mehmet Bayyigit

Editör Yardımcısı:
Doç. Dr. Ahmet Çaycı

Tasarım:
Minyatü@k

Düzeltili:
İbrahim Demirci

Baskı:
Erman Ofset

ISBN 978- 605-62054-0-8

Konya, Nisan 2011

Bu eserin bütün hakları saklıdır.
Yazılı izin alınmadan iktibas edilemez, kopyalanamaz, çoğaltılamaz.

Mehmet Âkif'in Dil Anlayışı

Harun Yıldız

Okt., Selçuk Üniversitesi
Türk Dili Bölümü

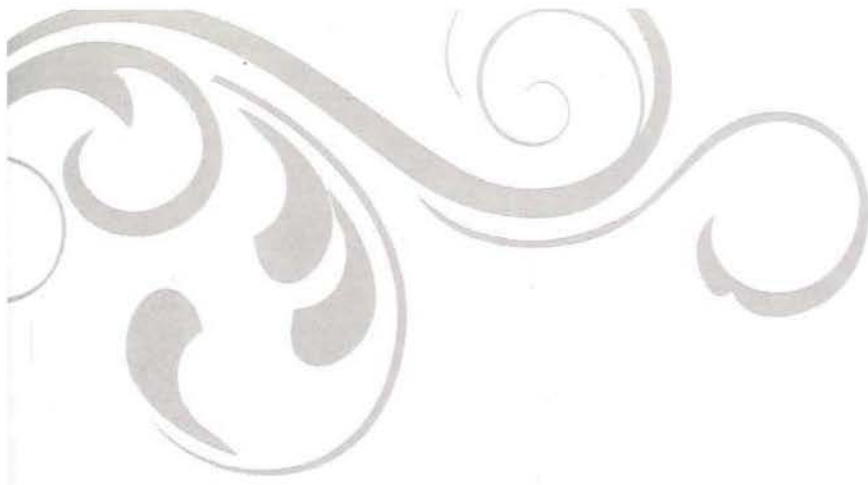
فاغ کرسیزه

- ۷ -

کر کوزو کدی هله ..
برخی قسقی کچدی بیله .
حالی کورمک ایسته میوز !
تاقان شو « کوزلر » . صور :
که ارده حاکم دی ..
بجمل شیمدی ؟

« یوق ! » دی ، کچ آر تیق ..
کی مسخر دلق ؟
کیر مشر ، نه چقار ؟
ک یولی وار .
کدیر ؟
ارسه ، کتیر !

اولونجه بر صیق تضیق ایدلش استعه
بولنجه اک ای تضیقنک اک قولای یول
قاجیر مامق ایچون آر تیق اونک قاضانی
هان شو آبدلر باشلانیمش اعلایه ..
فقط ، مهارت صنعت بونکه بیتدی یا ؟
خایر ! کورولمیدر آری آری مقسمار :
باقنجه حیرت ایدرسین .. نه ایجه ایش ، نه
حقیقه شاه جق شی .. نه واقفانه حسا
صو اولیه بر داغیلدیمش که
آلیردی حقیق

Mehmet Âkif'in gerek edebî hüviyeti, gerekse bir fikir ve mücadele adamı olarak çizmiş olduğu portre bizler için son derece önemlidir. Tıpkı Hazret-i Peygamber gibi altmış üç yaşında hayata gözlerini yuman bu "karakter heykeli"nin, yeni nesillere bütün yönleriyle tanıtılması gerekir. Hakkında yazılıp çizilenler, onun daha çok edebî şahsiyeti ve karakteri üzerinde yoğunlaşmıştır denilebilir.¹ Biz burada onun Türk dili karşısındaki tutumunu ifade etmeye çalışacağız.

Bilindiği gibi şairliğinin yanı sıra nasirliği de olan Âkif'in, nesir vadisindeki kalem tecrübeleri zayıftır.² Bu itibarla, onun dil özelliklerini izaha çalışırken, daha çok şairlik vasfını ön planda tutarak; Mehmet Âkif'in Türkçesi, keyfiyet itibarıyla nasıl bir manzara çiziyordu; çağdaşları ile karşılaştırıldığında, dili kullanışı ile ilgili olarak neler söyleyebiliriz; belli bir gelişme ve değişme gösteren sanat macerasından dili nasıl etkilendi, bu dil eserlerine nasıl yansdı? gibi sorulara cevap arayacağız.

Çağımızın önde gelen felsefecilerinden Martin Heidegger, "dil, insanın evidir" der. Bu evin fizik ve ruh planında anlaşılabilmesi, biraz da ait olduğu cemiyetin ve devir şartlarının tanınması ile mümkündür. Bunun yapılabilmesi ise devir, şahsiyet ve eser üçgenini göz önünde bulundurarak çepeçev-

¹ Mehmet Âkif ile ilgili olarak bkz.: N. Malkoç Öztürkmen, *Mehmet Âkif ve Dünyası*, Ankara 1969; N. Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, c.2, İstanbul 1971, s.1 151-1162; Kenan Akyüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 3. baskı, Ankara 1970, s.534-547; *Millî Kültür* (Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı), S.55, Aralık 1986; *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Âkif Ersoy*, Marmara Üni. Yay., İstanbul 1986; *Türk Edebiyatı* (Mehmet Âkif Anıt Sayısı), 158.S., Aralık 1986; Emin Erişirgil, *İslamcı Bir Şâirin Romanı*, İş Bankası Yay., Ankara 1986; Orhan Okay, *Mehmed Âkif -Bir Karakter Heykelinin Anatomisi-*, Akçağ Yay., Ankara 1989; Kazım Yetiş, *Mehmet Âkif'in Sanat, Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler*, AKM. Yay., Ankara 1992, s.46.

² H. Basri Çantay, yakın arkadaşı Âkif'in nesri için şunları yazar: "Mehmed Âkif merhum başmuharrirliğini ettiği kendi mecmuasında yıllarca nesirler yazdı. Gerek ecnebi dillerinden yaptığı tercemeler, gerek muhtelif mevzulara dâir yazdığı yazılar pek çoktur. Fakat, tercemelelerinde ve şiirlerinde gösterdiği o yüksek muvaffakiyetleri kendi nesirlerinde -maal'esef- göstermemiştir. Bu, bir hakikattir.", *Âkifnâme*, İst. 1966, s.95.

re bir tahlili gerekli kılmaktadır. Genel manada Âkif'in Türkçesi dediğimiz zaman, en başta onun yaşadığı dönemi ve bu dönemin dil hususiyetlerini gözden geçirmemiz icap eder. Bu hususun belirlenmesi, onun dil karşısındaki tavrının tam olarak ortaya konmasında, anlaşılmasında bizlere yön gösterecektir.

Şu tespiti başlangıçta yapmamızda fayda vardır: Dil meselesi, Mehmet Âkif'te felsefî manada bir problem olarak “var” değildir. Bu itibarla, bir *Genç Kalemler* hareketi mensuplarında görülen dilin felsefî bir fenomen olarak ele alınışı hâdisesine Âkif'te rastlayamayız. İster dilin (*lingua*) yönünden, isterse (*parole*) yönünden bakalım, Âkif'in dili deyince, her şeyden evvel, devrinin dil özelliklerini temsil etmiş bir sanatkârın “dil taşıyıcılığı”ndan söz edilebilir. Bu husus, felsefî açıdan yapılabilecek değerlendirmelere imkân tanımasa da en azından sosyolojik birtakım istidlallere ulaşmamıza kapı aralamaktan da uzak değildir.

Âkif in eserlerini vermeye başladığı dönem ile vefatı arasındaki zaman dilimini, Zeynep Korkmaz'ın da vuzuhla belirttiği gibi, fikrî ve edebî alanda kat etmiş olduğu mesafeye paralel olarak üç döneme ayırmak uygun olacaktır:

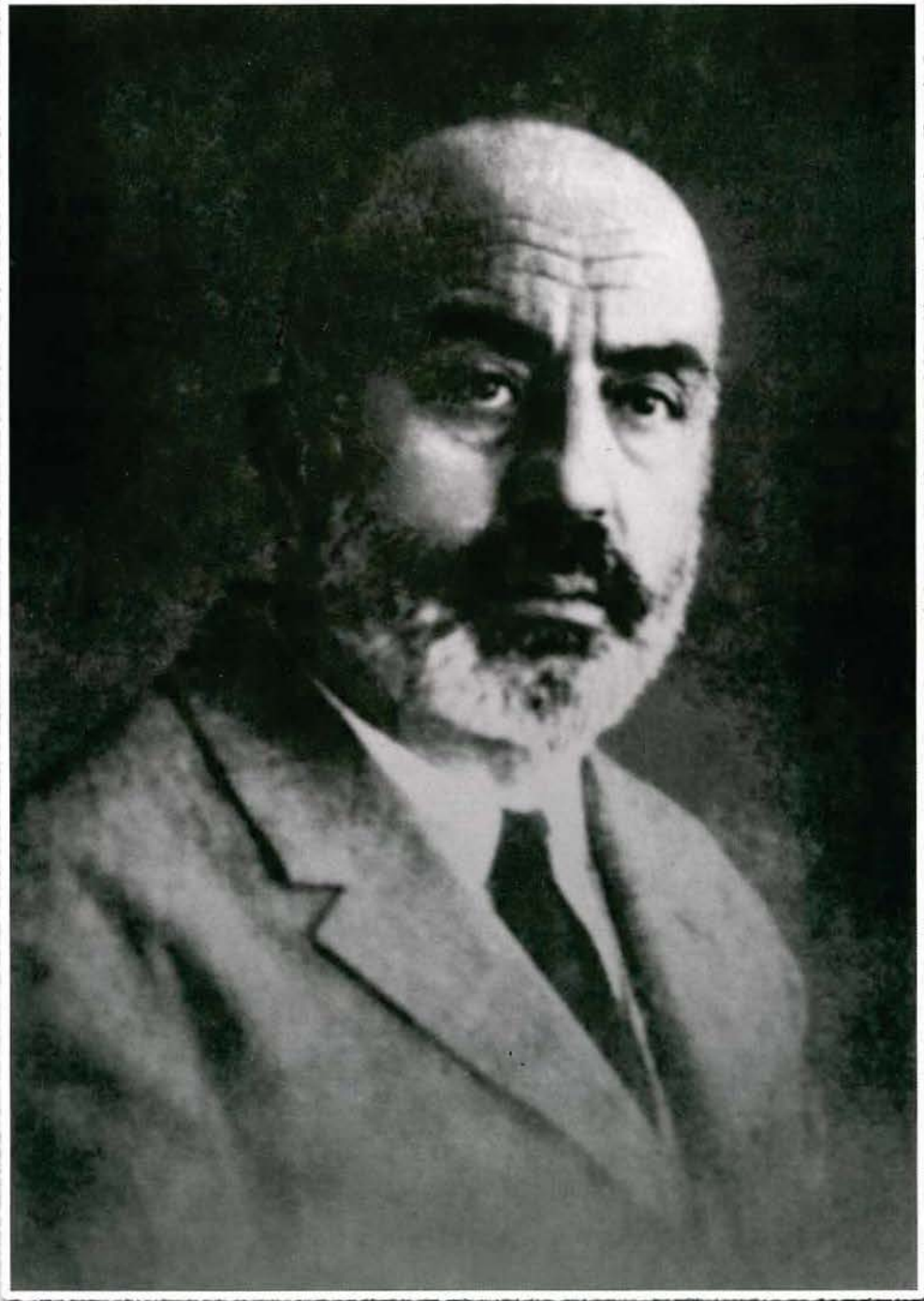
- İlk eserlerini vermeye başladığı dönemdeki dil ve üslûp özelliği,
- Sanatının gelişme ve olgunluk devrindeki dil ve üslûp özelliği,
- Son dönemlerindeki dil ve üslûp özelliği³.

1873'te dünyaya gelen Mehmet Âkif, edebiyat âleminde sahneye çıktığında, bir başka ifadeyle ilk şiirini yayınladığı (1895) sıralarda henüz yirmi iki yaşında bir gençtir⁴. *Mektep* dergisinde yayımlanan bu şiir ile başladığını gördüğümüz edebî serüveninin şüphesiz bir de arkaplanı vardır. Meselenin bu boyutu biraz da Âkif'in nasıl yetiştiği ile alakalıdır.

Henüz yetişme çağlarında iken, edebiyat âleminde popülaritesini sürdüren Muallim Naci, Abdülhak Hamid gibi sanatkârların dışında Hâfız-ı Şîrâzi ve Sâdî gibi doğu klasiklerini de zevkle takip ettiğini ve büyük ölçüde edebî iştiaak ve istidadını bu kaynaklarla beslediğini düşünürsek, Âkif'in

³ Zeynep Korkmaz, “Mehmet Âkif Ersoy ve Türkçe”, *Mehmet Âkif Sempozyumu*, Hacettepe Üni.Yay., Ankara 1976, s.25-47.

⁴ Kenan Akyüz, a.g.e., s.534 vd.

Mehmet Âkif Ersoy

edebiyat dünyasına attığı ilk adımların nasıl bir atmosferi ihtiva ettiğini de bilmiyorum izah etmiş olur muyuz. Bunun yanında öğrenimini sürdürürken Fransızca tahsil ettiğini, ayrıca özel olarak Arapça, Farsça dersler aldığını da belirtmekte fayda vardır; zira onun sanatının ve vokabülerinin hangi tesirler altında şekillendiği hususunda bu unsurların da ehemmiyeti büyüktür. Nitekim klasik şiire yönelmesinde bu beslenme pınarlarının tesiri, söz konusu devrede vücut bulan eserlerinde kendisini açıkça belli eder. Şahsî ve dinî birtakım duyguları, bilinen kalıplar içinde ifadeye çalışan Âkif'in bu dönemdeki (1898-1908) dili de ister istemez "eski"nin bir devamı, taklidi niteliğindedir⁵. Kısa süren bu dönemde;

"Ey rûh-ı fezâ-gerd, giran-seyr-i harimin
Ey natika, dembeste-i esrâr-ı azîmin" (*Tevhîd Yahud Feryâd*, I.Safahat, 16)⁶

"Hurûşan bâd-ı süfliyyet derûnundan, kenarından;
Gırîzan rûh-ı ulviyyet harîminden, civarından" (*Meyhane*, I.Safahat, 32)

"Nûr-ı hayât ufuklarını herc ü merc eden,
Leylin şedîd zulmetini ruha meze eden!
Envâr-ı mihr-i fikri sen ey hâksâr eden
Meyyitlerin izamı gibi tarumar eden!" (*Acem Şahu*, I.Safahat, 69)

ya da;

"Ey bülbül-i ter-zebân-ı irfan
Dem-beste nevalarınla vicdan" (*Hasbihâl*, I.Safahat, 45)

gibi mısralar düzen bir Âkif vardır karşımızda... Bu ilk devre, Tanzimat Devri Edebiyatının (1860-1896) son demlerini yaşadığı, Servet-i Fünûn Edebiyatını (1896-1901) temsil eden zümrenin edebiyat gündemini meşgul etmeye başladığı, Fecr-i Âtî topluluğunun ise kuruluş aşamasına geldiği zamana tekkabül eder. Millî Edebiyat Cereyanının (1911-1923) doğması için ise Balkan Harbi felâketinin yaşanması gerekmektedir ve ona daha vakit vardır. Bu süreç dikkate alındığında, devrin dil anlayışının Âkif'teki yansımaları da tahmin hudutları dairesindedir. Öyle ki, Tanzimatçı nesille başlayan halka açılma düşüncesinin tabii bir neticesi olarak dildeki kısmî sadeleşme hareketi, söz

⁵ F. Abdullah Tansel, *Mehmet Âkif Ersoy*, 2. bas., İstanbul 1973, s.7-11.

⁶ Verdiğimiz şiir örneklerini M. Ertuğrul Düzdağ tarafından hazırlanan *Safahat* (K.B.Yay., Ankara 1989)'tan aldık.

konusu dönemde klasik devri aratmayacak derecede ağdalı, anlaşılmaz bir hâle gelmiştir⁷.

Millî Edebiyatın muştucusu savılan Mehmet Emin'in Türkçe Şiirler (1898)'inin yayınlanmasından ve hele beyannamelerinde "dilimizin açık, sâde, güzel, ilim lisânı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak" olduğunu vurgulayan Türk Derneği (1908)'nin kurulmasından sonra, dilde sadeleşme düşüncesi yeni bir boyut kazanır. Meşrûtiyet hareketiyle başlayan bu devrenin siyâsî yelpazesindeki renklilik, kısmî cephe farklılıklarıyla dil sahasına da taşınmıştır. Bir tarafta Servet-i Fünûncuların anlayışını sürdürenlerin ağdalı dili, bir tarafta Türk Derneği'nin etrafında kümelenenlerin hedefledikleri sâde Türkçe, diğer tarafta da alışkanlıklarından vazgeçemeyenlerin kullandıkları eski dil vardır. Mehmet Âkif, saydığımız bu dil cephelerinin üçüncüsünde yer alır. Dil sahasındaki bu renklere kısa bir süre sonra Genç Kalemler'in başlattığı "Yeni Lisan" hareketi de eklenecektir ki, bunlar da "sâde Türkçe"den yana tavır koyacaklardır⁸.

Mehmet Âkif'in ilk dönem şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelerin keşifliği, özellikle 1908'den sonra yazmaya başladığı şiirlerinde kısmen azalmaya başlamıştır. Âkifin dil tutumundaki bu değişiklik, şiirlerindeki konuların sosyal hayata açılmasıyla ortaya çıkmıştır, denilebilir. Kenan Akyüz'ün ifadesiyle Âkif, bu dönemde "fertçilikten cemiyetçiliğe yönelmiştir" ve cemiyet hayatını terennüm etmek, mahallî bir edebiyat yapmak arzusundadır⁹.

Bu anlayış değişikliği sayesinde Âkif'in dili, mahallî bir havaya bürünecektir. İçinde yaşadığı cemiyetin dertlerine eğilen sanatçının halkı anlatırken sergilediği realizm, dil itibarıyla de Âkif'i halka yakın, halkın anlayabileceği bir noktaya itmiştir. Halkın arasındaki hayat tablolarını en canlı surette tasvir edebilme kabiliyeti ile "âdetâ Hüseyin Rahmi'nin romanlarıyla, Ahmet Rasim'in makaleleriyle yaptığı işi, şiirleriyle yapmaya çalışan Mehmet Âkif, nazım tekniği itibarıyla de Fikret'in Türkçeye ısrardığı aruza, "halkın dilini

⁷ A. Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, 3. baskı, Ankara 1972, s.178-193.

⁸ Geniş bilgi için bkz.: Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi, Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara 1995.

⁹ Kenan Akyüz, *A.g.e.*, s.542, 544.

terennüm edecek bir yumuşaklık vermiş ve bu suretle devrinin en kuvvetli aruz şâiri” olmuştur¹⁰. Bu sayede, sanatına halkın kelimelerini, deyimlerini, inançlarını ve folklorunu katan bir Âkif ortaya çıkar. Deyim yerindeyse, Âkif’i Âkif yapan hususiyetler de bu zemin üzerinde teşekkül eder. Siyâset olarak İslamcılık cereyanını benimseyen Âkif’i, çağdaşlarından farklı bir konuma getiren, herhangi bir edebî muhite bağlanmayıp müstakil bir çizgide harekete yönelten hususlardan biri de bu noktada kendini göstermektedir. “Güttüğü amaca bütün hayatında ve şiirlerinde hep sahip çıkmıştır. Bu onun şiirlerinin ayrı bir kuvveti olan katıksız samimiyetinde yaşamaktadır. Bunlar inanmış bir insanın duygularını, düşüncelerini sunar bizlere. İslamî ilimlere olduğu kadar, çağının müspet ilmine de vâkıftır ve bunu savunmaktadır. Milletimizin de bunları öğrenmesini, anlamasını ve uygulamasını yürekten istemektedir”. Kendi iç âleminin çemberinden sıyrılarak topluma yönelen Âkif’in “İslam Birliği” idealine bağlı şiirlerinde kullandığı dil, önceki devre göre oldukça sâdedir. Hatta bu dönemde Âkif’in “argo” tâbirleri kullanmakta bile bir beis görmediğine şahit oluruz. Çoğu, eskilerin “muhavere” dedikleri konuşma tarzında kaleme alınmış şiirlerindeki samimi söyleyişler,

¹⁰ H. Tevfik Gönensay, *Tanzimattan Zamanımıza Kadar Türk Edebiyatı Tarihi*, İst. 1946, s.224-225.

Türkçeyi bütün ritmik nüanslarıyla dalga dalga coşturan¹¹ bir yapı arz eder. Bu dönemde Âkif, yaşayan ve konuşulan canlı dile yönelerek, şiirlerinin dil ve üslûp yapısını da doruğa yükselten bir gelişmenin içine girmiştir. Dil konusuyla da alâkalı olması hasebiyle aşağıya aldığımız şu parça, bunun en çarpıcı örneklerinden birini oluşturur:

-Aman şu 'hâlet-i rûhiye', bir de 'mefkure'

Ayıp değil ya, gıcıklar benim sınırlarımı!

-Niçin sinirleniyorsun? Taassubun yeri mi?

Biraz değişmeli artık bu eski zihniyet.

'Lisana hiç yenilik sokmayın!' demek: cinnet.

-Hayır, taassub eden yok... Şu var ki: icabı

Tahakkuk etmeli bir kerre; bir de erbabı

Eliyle olmalı matlûb olan teceddütler...

Düşün ki böyle midir bizde?

-Şüphesiz.

-Ne gezer!

Delili: kendi sözündür...

-Kimin, benim mi? -Evet.

-Ne söylemişim unuttum...

-Canım şu 'zihniyet!'

-Beğenmedin mi? Fransızca yok mu 'mantalite'?

Onun mukabili...

-Zaten budur ya derd işte!

Tasarrufatını aynen alırsak

İngilizin, Fransızın, ne olur hâli, sonra şivemizin?

Lisanın olmalıdır bir vakar-ı millîsi,

O olmadıkça müyesser değil tealisi." (*İki Arkadaş Fatih Yolunda, IV. Safahat, 212*).

Bu ifadeler, bir bakıma Âkif'in dilde yenileşme konusundaki tavrına da ışık tutmaktadır.

Şiirde "hece-aruz" tartışmalarının yapıldığı bir devirde Âkif'in aruz vezninden vazgeçmemesini "bir geç kalmışlık" olarak değerlendirenler varsa da¹², onun şekildeki bu tercihini bir yana bırakıp asıl, dil meselesine yönelik tasarrufu üzerinde durmak gerekir. Mehmet Âkif'e göre dilde yenilik

¹¹ O. Şaik Gökyay, "Mehmet Âkif Ersoy'un Dili Üzerine", *Millî Kültür*, S.55 Aralık 1986, s.10-11.

¹² Önder Göçgün, "Mehmet Âkif'te Türkçe'nin Zaferi", *Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Konya 1991, s.432-438.

yapılırken başka milletlerin tasarrufatı aynen alınmamalı, “lisânın vakar-ı millîsine” riâyet olunmalıdır¹³. *Sırat-ı Müstakim*’deki¹⁴ “Hasbihâl” başlıklı yazılarının birinde; “Evet, lisânın sadeleştirilmesi farzdır. Gazetelerde zabıta vukuatı öyle ağır bir lisânla yazılır ki avam onu bir dua gibi dinliyor” diyen Âkif, sözlerinin devamında ise “Avamın anlayabileceği meani avamın kullandığı lisân ile edâ edilmeli” görüşünü savunur.

Sadeleşme taraftarlarının Arapça ve Farsça kelimelere karşılık diğer Türk lehçe ve şivelerinden bazı kelimeleri almayı teklif etmeleri, özellikle de İkdâm gazetesindeki yazılarında bu görüş doğrultusunda seçtikleri kelimeleri kullanmaları üzerine kaleme aldığı bu yazısında Âkif, lisandaki sadeleşme hareketinin, ehil kişilerce yapılmadığı yahut aceleye getirildiği takdirde yanlış mecralara yol açabileceğini de belirtir:

“...maksat Osmanlıların lisân-ı resmîsi olan Türkçeyi bütün dünyadaki Türklerin anlayabileceği bir hale getirmektir, zannederim. Lâkin azıcık insaf edelim ki tutulan yol oraya gider mi? Hepimizin bildiği, hem başka bir lisandan alınma olduğunu hatırına getiremeyecek kadar iyi bildiği kelimeleri unutturarak hiç birimizin bilmediği ta’birleri kabul etmek suretiyle mi lisânımızı sadeleştireceğiz. (...) Lisânımız bu hale gelebilmek için asırlar geçmiş. Bunu bir senede yıkıp yenisini yapmağa çalışmak garip bir teşebbüs olmaz mı? Bir mu’teriz diyebilir ki: İyi amma siz tabî bir Türkçe olmadığınızdan şüphe edilmeyen bu lisânınızı muhafazaya devam ederseniz, zararlı çıkacaksınız. Çünkü sizi Buhara’daki, Sibiryâ’daki, Kırım’daki, Kafkasya’daki Türkler anlamayacak. (...) İtiraz yekten kuvvetli görünüyor. Lakin pek çürük: Çünkü bu saydığımız memleketlerin Türkleri birbirinin yazdığını anlamıyor ki... Evet, Osmanlı olmayan Türk unsuru arasında hepsinin anlayacağı müşterek bir lisân tahrir olsaydı belki biz de mümkün olsun, muhal olsun cemaata katılmak arzusunu gösterirdik. Rusya’dan gelen Türklerin âkilleri, iyi düşünenleri ‘siz Osmanlılar lisânınızı biraz sâdeleştirin, ıslah edin, biz onu kabul edelim; yoksa sizin bize uymaya heves etmeniz hiç makul değildir’ diyorlar. Kırım’da çıkan ‘Tercüman’ gazetesinin eski lisânı ile şimdiki arasında ne büyük fark vardır. İşte o gazete bizim Osmanlı Türkçesinin iyi taraflarını almak suretiyle hem dilini hem de o havalideki Türkleri bizim Türkçeye alıştırdı.”¹⁵

ifadelerinden de anlaşılacağı gibi -tartışma götürür yanları olmakla birlikte-

¹³ bkz. H. Tevfik Gönensay, *A.g.e.*, s.224.

¹⁴ F. Kadri Timurtaş, *Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz*, İst. 1962, s. 127-128.

¹⁵ Abdülkerim ve Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmed Âkif Ersoy’un Makaleleri*, Ankara 1987, s. 55.

Mehmet Âkif bu konuda mutedil bir görüşe sahiptir.

“Mehmed Bey’in hanesine leylek fürce-yâb-ı duhûl olan sârik, sekiz adet kalıçe-i giran-bahâ sirkat etmiştir’ deyip de ‘Mehmed Bey’in bu gece evine hırsız girmiş, sekiz halı çalmış’ dememek âdeta maskaralıktır” diyen Âkif; her nedense “meclis” yerine “kurultay”, “meb’us” yerine “yalvaç”, “a’yân” yerine “aksakal” kelimelerinin teklif edilmesine karşı çıkmıştır. Anlaşılan odur ki, yaşadığı dönem itibarıyla, dilde sadeleşmenin lüzumlu olduğunu savunmuş; ancak, özellikle terimlerde Türkçeleşme hareketine pek sıcak bakmamıştır. Kanaatimize göre bu husus, Âkif’in, Türk dilinin “başlı başına bir dil olmayıp şarkın iki en mühim lisânı olan Arap (ve) Acem lisânlarının muavenetiyle yaşadığı”na¹⁶ inanmasından ve siyaseten farklı bir anlayışta olmasından kaynaklanmaktadır, denebilir.

Elbette burada meselenin psikolojik yönünü de ihmal etmemek gerekir ki, o da, alışkanlıkla ilgilidir. Zira bir sanatkâr için alışkanlıklarının dışına çıkmak oldukça zordur. Bu husus sadece onun değil, devrin önde gelen diğer sanatçıların da ciddi bir problemidir. Bir münevver olarak Âkif, Osmanlı lisanına aşinadır; o lisanda eğitim görmüş, o lisanda eserler vererek edebiyat dünyasına atılmıştır. “Dilsiz millet gibi şivesiz dil de yaşayamaz; her memleket nasıl kendi tabii hududu dâhilinde ilerlerse, her dil de fitrî şivesi dairesinde terakki eder. Lisanın şivesine uymayan eserler mahdut bir kısım halk arasında bir müddet yaşar; lakin sonra da ölür”¹⁷ demesi de bu yüzden- dir.

Sadeleşmeye karşı olmadığı halde onun kafasını kurcalayan bir başka husus da, dilde sadeleşme hareketinin tasfiyeciliğe dönüşmesinden endişe etmesi ve cemiyet hayatında bir kopukluğa yol açacağını düşünmesidir, denilebilir. Nitekim kendisine: “Şimdi Türk edebiyatında Arabî, Farişî kelimeleri kaldırıyorlar. Bu hususta siz ne dersiniz?” sorusuna; “Biz bunu zaten yapıyorduk. Ancak bu birdenbire olmaz. Yavaş yavaş olmak lazım. Benim Safahatlarım sırasıyla tetkik olunursa görülür. Mesela Âsım, diğerlerine nis-

¹⁶ *Sırat-ı Müstakîm*’in ilk sayısı 30 Şaban 1326 (27 Aralık 1908)’da çıkmıştır. Sahibi, Eşref Edib, baş vazarı ise Mehmed Âkif’tir. 183. sayısıyla birlikte (8 Mart 1912) *Sebilü’r-Reşad* adını alan ve 1922’de yayın hayatı sona eren dergi toplam 641 sayı çıkmıştır.

¹⁷ Abdulkerim ve Nuran Abdulkadiroğlu, *A.g.e.*, s.55.

petle daha sade ve Türkçedir” cevabını vererek¹⁸ dilde sadeleşmeye karşı olmadığını bizzat ifade etmiştir. Hatta Âkif’in önceden kaleme aldığı bazı şiirlerindeki yabancı kelime ve kaidelerin yerine sonradan bunların Türkçelerini koyarak bir düzeltmeye, sadeleştirmeye gittiği de tespit edilmiştir. I. Safahat’ın 1911 yılına ait ilk basımındaki:

“*Muhîb yüzlü bir âdem edeb-güzîn-i namaz*” mısra’ındaki “*edeb-güzîn-i namaz*” ifadesi, aynı eserin 1928’de yapılan baskısında Türkçeleştirilerek; “*kılar edeble namaz*” şeklini almıştır. Yine;

“*Cebîn-i hüznünü bir kerre okşayıp indi*” mısra’ındaki Farsça terkibi daha sonra, “*Hazîn alımları bir kerre okşayıp indi*” şekline getirmiştir.

Önceden; “*Nefes değil o soluklar birer enîn-i medîd*” diye yazdığı mısra’ını ise “*Nefes değil o soluklar kesik kesik feryâd*” şekline dönüştürmüştür. “*Atıldı üstüne üç-beş kürek izâm-i remîm*” ifadesini ise, “*Atıldı üstüne üç-beş kürek kemikli çamur*” diye tamamen Türkçeleştirmiştir¹⁹. Bu örnekler, Âkif’in dilde sadeleşmeye gittiğinin en bariz delilleridir.

Mehmet Âkif’in dil hususiyetiyle ilgili olarak söylenebilecek bir başka mühim nokta da, çağdaşlarıyla karşılaştırıldığında ortaya çıkar. Onun dili,

¹⁸ Mehmed Âkif, “Hasbihâl”, *Sırat-ı Müstakim*, 24 Haziran 1326 (1910), C.4, 96.S., s.304’ten nakl. A. Abdulkadiroğlu, A.g.e., s.55.

¹⁹ Mehmed Âkif, “Edebiyat”, *Sebilü’r-Reşâd*, 24 Şubat 1327 (1911), C.8-1, 183.S., s.9-10’dan nakl. A. Abdulkadiroğlu, A.g.e., s.144-145.

ne Servet-i Fünûncular kadar ağır, ne de Millî Edebiyat taraftarları kadar sadedir. Şüphesiz bu dil, Arapça ve Farsçadan dilimize geçmiş kelimelerden bütünüyle arınmamıştır; ama, en azından -özellikle de tasvir ve konuşma ağırlıklı manzumelerinde kullandığı halkın anlayamayacağı bir dil de değildir. Zaman zaman dalgalanmalar gösterse de “...yazdığı şiirlerde, kelime kadrosu ile olduğu kadar dil malzemesinin kullanılışı itibariyle de, genellikle Âkif’in berrak, akıcı, canlı ve kıvrak bir Türkçesi vardır. Kafiyelerindeki söyleyişi zorlamayan

tabîî düzen, birçok kelime ve deyimlerle bezenmiş olan konuşma ve halk dilini bazan bir tahkiye anlatımı, bazan da kılı kırk yaran bir tasvir tarzı, bazen de canlı birer karşılıklı konuşma düzeni içinde ve ustalıkla bir biçimde eserlerine aktarabilmiş olması; hele Türkçeyi aruz vezninin kalıplarına uydurmaktaki büyük kaabiliyeti, onun dil ve üslûbunu hem çok yüksek bir seviyeye ulaştırmış, hem de san’at hayatındaki başarısının ana sırrı durumuna getirmiştir”²⁰.

Mahalle Kahvesi şiirini kahve sahiplerine okudukları zaman, kahvecinin, şairi, “ömrü kahvelerde geçmiş biri” olarak nitelendirmesi, hiç kuşkusuz, Âkif’in yaşayan Türkçeyi bir “sehl-i mümtenî” rahatlığı ile kullanabilme yeteneğinden ileri gelmektedir. Buradaki dil ve üslûbun, ele alınan konu ile

²⁰ Eşref Edip’ten nakl. F.Abdullah Tansel, *A.g.e.*, s.171. 122

bir bütünlük arz ettiği de dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu husus, yani dil ve konu arasında uygunluk, Âkif'in idealizm yüklü şiirlerinde de göze çarpar.

Kelime kadrosu geniş olan Âkif'in nitelik itibariyle soyut kavramları bile gerçekçi tasvirlerle besleyerek onları hayatın birer parçası haline getirdiği de bir gerçektir. Gerçi son dönemlerinde içine düşmüş olduğu ümitsizlik ve karamsarlık sonucu eski canlılığını yitirmiş de olsa sıfatların, fiillerin ve ünlemlerin onun şiirlerinde mühim bir fonksiyonu üstlendiği, onlara ayrı bir heyecan kattığı görülür.

“Müslümanlık nerde! Bizden geçmiş insanlık bile...
Âdem aldatmaksı maksat, aldanın yok nafîle!
Kaç hakikî Müslüman gördümse... Hep makberdedir;
Müslümanlık, bilmem amma galiba göklerde dir!
İstemem dursun, o pâyansız mefahir bir yana...
Gösterin ecdada az çok benzeyen bir kan bana.
İsterim sizlerde görmek ırkınızdan yadigâr
Çok değil ancak necip evlâda lâıyk tek şiar.
Varsa şâyed söyleyin bir parçacık insafınız
Böyle kansız mıydı -hâşâ- kahraman eslâfınız?” (V. Safahat, 273).

“Eşin var, âşiyânın var, baharın var ki beklerdin;
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin?
O zümrüd tahta kondun, bir semavî saltanat kurdun;
Cihanın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun.
Bugün bir yemyeşil vâdi, yarın bir kıpkızıl gülşen
Gezersin hânümânın şen, için şen, kâinatın şen.
Hazansız bir zemin isterse şâyed rûh-i ser-bâzın,
Ufuklar, bu'd-ı mutlaklar bütün mahkûm-ı pervâzın.
Değil bir kayda, sığmazsın -kanatlandın mı- eb'âda;
Hayâtın en muhayyel gayedir ahrâra dünyâda.
Neden öyleyse matemlerle eyyamın perişandır?
Niçin bir damlacık göğsünde bir umman hurûşandır?
Hayır! matem senin hakkın değil, matem benim hakkım:
Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!” (Bülbül, VII. Safahat, 435-436).

“Gitme ey yolcu, berâber oturup ağlaşalım:
Elemim bir yüreğın kârı değil, paylaşalım:
Ne yapıp ye'simi kahreyleyeyim, bilmem ki?

Öyle dehşetli muhîtimde dönen mâtem ki!..
Ah! Karşımda vatan nâmına bir kabristan
Yatıyor şimdi... Nasıl yerlere geçmez insan?
Şu mezarlar ki uzanmış gidiyor, ey yolcu,
Nereden başladı yükselmeye, bak, nerde ucu!
Bu ne hicrân-ı müebbed, bu ne hüsrân-ı mübîn...
Ezilir rûh-i semâ, parçalanır kalb-i zemîn!
Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:
Dipçik altında ezilmiş, paralanmış kafalar!
Bereden reng-i hüviyyetleri uçmuş yüzler!
Kim bilir hangi şenaatle oyulmuş gözler!
“Medeniyet” denilen vahşete lâ’netler eder,
Nice yekpâre kesilmiş de sırtmış dişler!
Süngülenmiş, kanı donmuş nice binlerle beden!
Nice başlar, nice kollar ki cüdâ cisminden!
Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkat;
Sonra, nâmûsuna kurbân edilen bunca hayat!
Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!
Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler!
Teki binlerce kesik gövdeye âid kümeler:
Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün enkâz-ı beşer!
Bakalım, yavrusu uğrar mı, deyip karnından,
Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can!
İşte bunlar o felâket-zedelerdir ki, düşün,
Kurumuş ot gibi doğrandı bıçaklarla bütün!
Müslümanlıkları bî-çârelerin öyle büyük
Bir cinâyet ki: Cezalar ona nisbetle küçük! (III. Safahat, Hakkın Sesleri)

Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı,
İslâm’ı uyandırmak için haykıracaktım.
Gür hisli, gür îmanlı beyinler, coşar ancak.
Ben zâten uzun boylu düşürmekten uzaktım!
Haykır! Kime, lâkin? Hanî sahipleri yurdun?
Ellerdi yatanlar, sağa baktım, sola baktım;
Feryâdımı artık boğarak, na’sını, tuttum,
Bin parça edip şi’rime gömdüm de bıraktım.
Seller gibi vâdîyi enînim saracakken,
Hiç çağlamadan, gizli inen yaş gibi aktım.
Yoktur elemimden şu sağır kubbede bir iz;
İnler “Safahat”ımdaki hüsrân bile sessiz! (VII. Safahat, Gölgeleler)

- 100 TL (1979-1989) üzerinde Âkif, İstiklâl Marşı, Ankara'da kaldığı ev ve Ankara Kalesi

Mehmet Âkif'in şiir dilindeki bu iniş çıkışlara, nesirlerinde rastlanmaması ise pek şaşırtıcı gelmemelidir. Zira, mesajlarını daha geniş kitlelere duyurmak arzusu, nesir dilinin çetrefilli bir hâle gelmesini engellemiştir. Cenap Şehabettin'deki halka seslenmeye çalışan nesir üslûbunu küçümseyen tavır, onda tam aksi istikâmettedir. "Âkifin nesri, esaslı ve amelîdir. Onda sâde ve basit ifadeye yönelme, bu yazılardaki amacın bir parçasıdır"²¹ hükmü, ne kadar manidardır.

Mithat Cemal'in naklettiği şu hâdise. Âkif'in dilde sadeleşme konusunda zamanla nasıl bir noktaya geldiğini göstermesi bakımından hayli ilgi çekicidir: Bilindiği gibi Âkif'in yaptığı bir Kur'an tercümesi vardır. Bu tercümelerinden bazı parçaları gören Elmalılı Hamdi (Yazır) Efendi'nin, "Tercemede cezâlet yok" diyerek dolaylı olarak Âkif'i eleştirmesi üzerine o; "Kur'an tercememde on sene evvel olsaydı cezâlet arardım; şimdi aradığım şey sadeliktir" cevabını verir. Babanzade Ahmet Naim ile başlayıp da bitiremedikleri *Türkçe Sözlük*²² çalışması da, işte bu düşüncelerle dolu olduğu devrenin ürünüdür.

²¹ Daha fazla örnek için bkz. F.Abdullah Tansel, *A.g.e.*, s.171-173. Z. Korkmaz, *A.g.m.*, s.39.

²² Âlim Kahraman, "Mehmet Âkif ve .Nesir", *Yedi İklim*, 34. S., Ocak 1993, s.6. Cemal Kuntay, *Mehmet Âkif*, İstanbul 1939, s. 126.

